Despre creativitatea lexicală prin derivare a mitropolitului Dosoftei: sufixul *-atic* (*-atec*) şi traducătorul *Hronografului den începutul lumii* – cărturarul Nicolae Milescu Spătarul

MIOARA DRAGOMIR[1]

One of the characteristics that can be found in the texts of metropolitan bishop Dosoftei is the presence of derivatives, very high in terms of frequency and very interesting in terms of creativity. Some previous studies have analyzed the derivatives formed with suffixes *-ciune* and *-mânt*. By analyzing seven of his translations, we have reached the conclusion that Dosoftei has a preference for other types of affixes, of which we have chosen to analyze those with the suffix *-atic (-atec)*. According to A. Philippide, this is a derivative noun and adjective suffix of Romance origin, present in a small number of words in our language. A small number of examples is also given by G. Pascu and a recent study regarding word formation in Romanian. By relating the derivatives with this suffix to the Thesaurus Dictionary of the Romanian Language, we have discovered that they are either not registered or occur with a single attestation in Dosoftei's texts or specifying "only at Dosoftei", without any other old age attestation.

We have been analyzing for several years a Greek translation from the 17th century, *Hronograf den începutul lumii*. Studies have emphasized two major hypotheses regarding the translator. One hypothesis is that the translator might be a third-rank mandarin, Patrascu Danovici. The other is that the translator might be the metropolitan bishop Dosoftei. The present article consists in an analysis of the derivatives containing the suffix *-atic* (*-atec*) present in Dosoftei's texts. At the same time, it is also an argument which demonstrates that the translator of *Hronograf ...* cannot be Dosoftei because the derivatives present in this translation do not hold the features of the metropolitan's creativity and because the derivatives with the suffix *-atic* (and the variant *-atec*) do not appear in *Hronograf...*

Key-words: *derivational suffix*, *lexical creativity*, *linguistic argument*

[1] Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, România.

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

Derivatele din limba textelor mitropolitului Dosoftei reprezintă o dominantă care nu mai există în acelaşi grad, nici ca frecvenţă, nici din punctul de vedere al creativităţii, în limba altui contemporan al său. În literatura de specialitate s-au făcut, de-a lungul timpului, referiri şi observaţii chiar asupra productivităţii anumitor sufixe din opera sa. Rămân întru totul valabile şi astăzi afirmaţiile lui D. Puşchilă despre sufixele *-ciune* şi *-mânt:* „Acest sufix [*-ciune*] e foarte des întrebuinţat de Dosoftei, dând naştere la derivate în cea mai mare parte artificiale, cari pot fi foarte bine înlocuite de derivate din infinitivele lungi" (MOL.: 60); şi, în alt loc: „Originalitatea textului stă mai ales în *derivaţiuni* [subl. a.]. O mare bogăţie de derivate în *-mânt* şi *-ciune* fac din Dosoftei un fel de predecesor al lui Aron Pumnul. În derivaţiunea prin compunere se străvede şi o influenţă a limbii latine" (MOL.: 114).

De asemenea, în ILRL, unde se pomeneşte şi ultima afirmaţie citată aici din lucrarea lui D. Puşchilă, se specifică, în chip de concluzie, la prezentarea unor serii de derivate din MOL., VS, PV şi DL, următoarele: „Aruncând o privire asupra tuturor acestor derivate, observăm preferinţa lui Dosoftei pentru derivatele artificiale cu sufixe, dintre care *-ciune* şi *-mânt* ocupă un loc de frunte" (ILRL: 152)[2].

Analizând pentru o lucrare mai amplă derivatele din opera mitropolitului cărturar, am fişat derivatele din VS, P, N.A., DL 1679, DL 1683, PV şi am extras exemple din studiul lui D. Puşchilă referitoare la MOL. În urma analizei, am constatat, cum vom arăta în continuare, că Dosoftei are preferinţă, de asemenea, şi pentru sufixul *-atic*, cu varianta *-atec* şi, mai mult decât atât, raportat la DLR, derivatele pe care le-am extras din opera sa cu acest sufix se află în următoarele situaţii speciale:

a) fie nu sunt înregistrate în Dicţionarul-tezaur (DA, DLR);
b) fie apar doar cu specificarea „învechit, rar", unica atestare cu care sunt înregistrate fiind din opera lui Dosoftei;
c) fie prezintă chiar precizarea directă „numai la Dosoftei";

[2] Vezi şi Găzdaru (1927: 133): „Cele mai multe din inovaţiile lui Dosoftei sânt de pe terenul derivării şi neologismelor".

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

d) fie au precizarea „rar”, fără atestări din epoca veche.

Într-un cuvânt, este vorba despre creaţii lexicale prin derivare, unice sau foarte rare în epocă.

Din prima categorie, a derivatelor cu sufixele *-atic (-atec)* care nu se află înregistrate în Dicţionarul-tezaur, sunt:

bucuratec P: *(Ascultă-mă, fiică,) bucuratecul (glasul arhanghelului bucurie-ţ vesteaşte)* (291); *crudatec* VS: *(Pre sânta, un oarecare) crudatec (şi fără omenie [...] o umorî)* (VS 381); *cugetatic* N.A.: *Cugetaticul (cuvânt a lui Dumnădzău îl numim şi credem)* (f. 330^{r}); *lucratec* N.A.: *(Acelaşi Dumnădzău deplin este depreună şi om deplin din doă firi […]) lucratece* (f. 359^{v}); *minunatec* P: *(Beare noavă de vom bea, nu din piatră stearpă) minunatecă, (ce nerumpăcios izvor)* (213); *mortatec* P: *(Prin chin,) mortateca (cu de nestricat o-mbracă frâmseaţe)* (214); *nelumatec* VS: *(Sufletul,) nelumatec (fiind şi nemuricios)* (359); *nevinovatec* P: *Nevinovatecă, (înviiadză mintea mea)* (318); *preadumnădzăiatec* P: *(Tată totputearnic, Cuvântule şi Duhule, în trei împreunată de staturi osăbite, fire suprăfiinţatecă şi) preadumnădzăiatecă, (în tine ne-am botedzat)* (215); *sărbătratec*, *străluminatec* P: *(De-adevăr svinţită, în tot) sărbătratecă (această svobodnică noapte cu lucori,) a străluminateca (dzî a învierii fiind vestitoare, în carea cea fără an lumină, de la mormânt cu trupul la toţ au străluminat)* (214); *suprăfiinţatec* P (vezi *preadumnădzăiatec*); *ţărănatec* VS: *(Om prostac şi şchiau şi cu totul) ţărănatec* (213); *voietec* N.A.: *(Acelaşi Dumnădzău deplin este depreună şi om deplin din doă firi […]) voietece* (f. 359^{v}).

A doua categorie este a derivatelor care apar cu specificarea „învechit, rar”, unica atestare cu care sunt înregistrate fiind din opera lui Dosoftei, în general din VS şi, într-un caz, din MOL. Pe unele dintre acestea noi le-am aflat şi în alte traduceri ale sale. Din această categorie sunt:

meşterşugatec < *meşterşug* + *-atec*, în VS ‘meşteşugit’; ‘făcut cu artă, cu măiestrie, cu talent, cu pricepere, cu dibăcie; (despre acţiunile, manifestările oamenilor) talentat, priceput, abil, dibaci; care vădeşte talent, pricepere, dibăcie’: *(Răspunsuri firişe, şi) scripturatice, (şi foarte meşterşugatece)* (176); *nelutatec* < *ne-* + *lut* + *-atec*), în VS, MOL., N.A., P ‘negativ al lui lutatec; nepământesc’: *(Dumnădzăul ce cunoscum de la acesta, de-l va feri într-adâncul mării ca şi din foc, va fi tare şi) nelutatec* (VS 121); *(S-au mutat la viaţa) cea nelutatecă (şi curată, unde sânt sălaşele svinţilor)* (VS 417); *(Pârjol•şte-mi cu focul) nelutatec (păcatele m•le)* (MOL. f. 101^{r}); *(Unii dzic) nelutatec (trup; cumu-i cel de la ellinilor măestri al cince trup, ce să dzice care nu e putinţă)* (N.A. f. 362^{r}); *(O, Hristoase Împărate, Despoitoriule […], nuăr prealuminat te-au rădicat de la pământ, că tu eşti lumina) cea*

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

nelutatecă, (şi te-au suit mai sus de unde agiunge mintea omului) (P. 242); *păgânatic* < *păgân* + suf. *–atic*, în VS, N.A. ‘care aparţine unei religii politeiste sau cultului idolilor, care se referă la o astfel de religie; p. ext. care aparţine civilizaţiei antice greco-romane, care se referă la antichitatea greco-romană; care aparţine unei alte religii decât cea creştină; care aparţine păgânilor (1) sau se referă la ei’; *Păgânaticii (iconobореţii [...] pre toţi credincioşii [...] închidea la-nchisori)* (VS 212); *(Toate le-au împresurat în pizmă nemulţămitorii şi) păgânaticii* (N.A. f. 109r); *scripturatic* VS ‘conform cu scriptura’ (ca ‘însemnare, consemnare’), cu etimologia *scriptură* + suf. *-atic*: *(răspunsuri firişe şi) scripturatice şi foarte meşterşugatece* (VS 176); *viiatec* ‘dătător de viaţă’ < *viia* + suf. *-atec*, în VS: *Viiatecă (de sus reapede purtată, sunătoare a a Preasvântului Duh păscarilor suflare, cu de foc închipuite limbi)* (275).

Din categoria derivatelor care apar chiar cu precizarea directă ‘numai la Dosoftei’ este *heratec*, derivat din *fiară* prin suf. adj. *–atec*, în VS, N.A. („numai la Dosoftei; probabil, formaţie a acestuia spre a traduce pe lat. ‘ferox’, cf. însă *firetic*”) cu sensul ‘sălbatic, crud, cu fire de fiară’. Noi am aflat acest derivat şi în N.A.: *(Acei) herateci (oameni [...] să vor îndulci la sâmţâre)* (VS 120, 381); *(Sălbatecă-s,) fieratică, (întunecată-n faţă)* (N.A. f. 365r).

Am întâlnit şi un exemplu din categoria cu precizarea „rar”, fără atestări din epoca veche: *streinatic* PV – *(Fiii) streinatici ([...] mă minţâră,/ Făcând vicleşugul să scornească pârâ)* (125).

Putem spune că cele mai multe dintre aceste derivate – care sunt circa douăzeci la număr – apar, până la noi descoperiri, numai în limba literară a lui Dosoftei, deci aproape toate[3] sunt creaţii proprii. Cu sufixul derivativ *-atic (-atec)*, păstrat din latină, el a putut construi derivate prin analogie cu cuvinte deja existente (Pascu 1916), dar, în acelaşi timp, este foarte probabil ca, influenţat de textele pe care le-a tradus şi de limbile greacă şi latină, pe care le cunoştea atât de bine, aceste creaţii să fie determinate şi de terminaţiile *-ικο•* şi *-icus*, aşa cum s-a întâmplat cu sufixul *-icesc* (Pamfil, Tamba 2013; Dragomir 2014).

[3] Analizând situaţia derivării în epocă, am aflat, de exemplu, derivatul *crudatec* în cronica lui R. Greceanu (în CB): *crudateca (lor răutate)* (96) şi adjectivul *streinatic* în N. COSTIN, L.

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

Probabil că o analiză amănunţită a derivatelor sale va scoate la iveală şi alte situaţii de acest fel, din care iese în evidenţă tendinţa de a fi fost folosit un anumit sufix sau prefix în rândul derivatelor cu sufixe şi parasintetice, construite de Dosoftei. Noi am mai descoperit şi alte situaţii, de sufixe, dar şi de prefixe, pe care spaţiul nu ne permite să le dezvoltăm aici, dar pe care le vom expune cu alte prilejuri.

În perioada 1658–1661 a fost realizată în epocă o traducere foarte amplă, cuprinzând multe informaţii despre diverse împărăţii, în special cele din Constantinopol, despre chestiuni religioase ortodox-creştine şi despre celelalte religii şi multe alte aspecte – *Hronograf den începutul lumii*. Am studiat timp de mai mulţi ani, din punct de vedere filologic şi lingvistic, textul acestei traduceri din prototipul copiilor manuscrise, cuprins în ms. 3517, pe care l-am datat 1650–1672. Despre această traducere s-a spus în filologia românească că aparţine (în totalitate sau parţial) unui tretilogofăt Pătraşco Danovici, iar o altă opinie a fost aceea că este lucrarea mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Noi am combătut ambele concluzii, afirmate uneori nuanţat, ca ipoteze, alteori tranşant (Dragomir 2007a). Părerea noastră, susţinută cu argumente de tip filologic şi lingvistic, la care adăugăm pe cele din această lucrare, este că traducătorul *Hronografului den începutul lumii* este cărturarul moldovean Nicolae Milescu Spătarul.

Parcurgând textul ne-a mirat încă de la începutul cercetării părerea filologului ieşean N.A. Ursu, că traducerea ar aparţine mitropolitului Dosoftei. Unul din pricipalele argumente prin care N.A. Ursu a susţinut această paternitate a fost acela că textul prezintă multe elemente care caracterizează „limba lui Dosoftei”. Or, noi am constatat că tocmai acele trăsături caracteristice limbii textelor mitropolitului Dosoftei lipsesc în limba textului *Hronografului.* Unul dintre aceste aspecte, despre care am vorbit şi cu alt prilej (Dragomir 2007b), este sistemul derivării.

Repetăm aici ideea că derivatele din *Hronograf* nu au nici pe departe trăsăturile derivatelor din traducerile mitropolitului Dosoftei, nici ca aspect, nici ca frecvenţă, nici din punctul de vedere al creativităţii. Nu putem spune, ca N.A. Ursu (2003: 12), că aceasta este o traducere pe care Dosoftei şi-a format limba în tinereţe, pentru că traducerile sale, în special cele

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

ample, prezintă, cel puţin în privinţa derivării, caracteristicile pomenite aici, care fac textele sale inconfundabile.

Raportând la derivatele cu sufixul *-atic* (*-atec*) din opera lui Dosoftei analizate aici, trebuie să precizăm că situaţia în *Hronograf* nu este cu nimic diferită de cea din cronicile moldoveneşti sau din alte texte (traduceri sau originale) din epocă, mai ales cele de dimensiuni mari şi cu teme variate, de tipul cronicii, vieţilor de sfinţi, cronografului, istoriilor, în care situaţiile lingvistice (calcuri, derivate, diverse tipuri de împrumuturi străine etc.) sunt şi ele, de obicei, foarte variate. Astfel, în cele peste 600 de foi ale *Hronografului*, nu am întâlnit derivate cu sufixul *–atic* sau cu varianta *–atec*. Dacă Dosoftei şi-ar fi „exersat" limba şi creativitatea pe textul acestei traduceri, ar fi trebuit să întâlnim, dacă nu creaţii speciale prin forma (adesea parasintetice) şi sensul lor, ca *nelutatec*, *hieratec*, *preadumnădzăiatec*, *străluminatec*, *suprăfiinţatec*, măcar unele derivate cu acest sufix, care au un aspect mai obişnuit, aşa cum apare *crudatec* în cronica lui Radu Greceanu. Este adevărat că nici în textele din *Dumnădzăiasca liturghie* (1679 şi 1683) nu apar derivate cu acest sufix. Aceste texte fiind strict de ritual, oferă mai puţine situaţii în domeniul derivării, deşi am întâlnit suficiente exemple cu sufixul *–ciune*, de exemplu, şi mai multe în domeniul calcurilor lingvistice, unele tipice limbii lui Dosoftei (Săcrieru Dragomir 2007). Credem că din aceleaşi motive acest sufix apare rar şi în *Molitvelnic*, unde însă a fost înregistrată ca derivat cu sufixul *-atec* o creaţie specială a lui Dosoftei, adjectivul *nelutatec*[4].

După A. Philippide, *-átic* este sufix derivativ substantival şi adjectival general romanic şi apare în cuvinte ca: *bezmetic* (< v.sl. *bezumĭnŭ*), *iernatic*, *fluturatic*, *îndemânatic*, *molatic*, *muieratic*, *roşatic*, *spulberatic*, *subţiratic*, *tomnatic*, *văratic*, *cantariatică* ('taxă după greutatea mărfurilor',

[4] Despre această creaţie lexicală a mitropolitului Dosoftei am vorbit în comunicarea *Creativitatea lexicală ca marcă a limbii din textele mitropolitului Dosoftei (*aposcorachinţă, nelutatec, nelutăticie*) – traducătorul* Hronografului den începutul lumii, *Nicolae Milescu Spătarul*, prezentată la simpozionul internaţional „Explorări în tradiţia biblică românească şi europeană", 12–14 noiembrie, 2015; textul urmează să fie publicat în volumul în care vor fi cuprinse lucrările acestui simpozion.

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

cf. ngr. καντάρι)[5]. Şi G. Pascu încadrează sufixul *-atic*, cu varianta *-atec*[6] între sufixele de origine latină, ca sufix substantival-adjectival[7].

Desigur, în epoca veche, sufixul era perceput ca atare, însă ceea ce vrem să subliniem aici este faptul că sufixul în discuţie nu este unul productiv şi, în limba veche, ca şi astăzi, derivatele cu acest sufix sunt rare. De pildă, aşa cum am precizat, *crudatec* (*crud* + *-atic*) apare în cronica lui Radu Greceanu, în care mai întâlnim şi adjectivul *zburatic* (*zbura* + *-atic*) 'uşuratic'[8], iar acest derivat, conform DLR, se întâlneşte cu acelaşi sens şi în IST. AM. Unul din derivatele în *-atic* care pare a fi mai des utilizat şi care a dezvoltat chiar mai multe sensuri este *prostatic*. Acesta apare cu sensul 'simplu, sincer; curat etc.' în VS şi ANTIM, P.; cu sensul 'numeros' în BB, cu sensul 'prost' în HERODOT, I., M. COSTIN, L. şi cu sens adverbial 'prostesc' în NECULCE, L. De asemenea, un adjectiv care pare mai des folosit este *fluturatic*, cu sensul 'superficial (despre oameni)' în HERODOT, I. şi, după DA, cu sensul 'apucat, zănatic, smintit etc.' în VS şi în BB, unde se arată că traduce grecescul ἐπήλιπτος 'epileptic'.

În lucrarea *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea* (FC), sunt prezentate, de asemenea, foarte puţine exemple din limba veche, cu acest sufix: *brudatic*, într-o lucrare a lui Dosoftei şi în PS.S.; *fluturatec* la Dosoftei; *grozăvětec* în ANON. CAR.; *meşterşugatic* într-o lucrare a lui Dosoftei; *nebunatec* în LSR; *prostatec* în letopiseţul lui M. Costin şi în VS; *roşiatic* în BB; *scripturatic*, la Dosoftei; *singuratic* în letopiseţul lui N. Costin; *tomnatec* pe la

[5] Vezi Philippide 2011: 563. Editorii specifică în notă că Diez, la teoria căruia A Philippide aduce rectificări, arăta că „în latineşte există sufixul acesta în *fanaticus*, *lunaticus*, *silvaticus*, *volaticus*". Despre acest sufix Philippide vorbeşte încă în *Principii de istoria limbii*; vezi Philippide 1984: 51, 137.

[6] Acesta este considerat dialectal şi, în acest context fonetic, „precedat de *i*, fiind deja urmat de *i*, *a* se schimbă în *e*" (99).

[7] G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminiţa Botoşineanu, în ediţia *Istoriei limbii române*, de Alexandru Philippide, au precizat că lucrarea lui G. Pascu a avut la bază cursul lui Philippide; vezi Philippide 2011: 561, nota 218.

[8] În afara citatului din DLR, noi am aflat şi un alt context în care cronicarul utilizează acest derivat: „Precum mintea cea *zburatecă*, aşa şi portul schimbându-şi" în CB (162).

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

1569–1575 în GASTER; *tunatec* în a. 1785 în CREST.; *ţărănatec*, la Dosoftei; *văratec* la NESTORESCU, A.

Concluzia autorilor este că „sufixul este atestat din secolul al XVI-lea, dar este mai productiv în secolele următoare" (78), adică în cuvintele şi scrierile pe care le-am enumerat.

Într-o altă traducere, a cărei paternitate a fost disputată, *Istoriile* lui Herodot, apar trei exemple cu acest sufix, să le zicem obişnuite, mai ales pentru că ele au rămas şi până astăzi în limbă: *fluturatic* 'superficial (despre oameni)' (146), *prostatec* 'lipsit de învăţătură' (221), *roşiiatic* (249). Dintre acestea, cum am văzut, *prostatec* era destul de folosit în epocă, *fluturatic* mai apare în BB şi în DOSOFTEI, VS, iar *roşiatec*, în BB. Noi credem – invocând şi acest argument pe lângă cele existente – că nici acest text nu aparţine mitropolitului Dosoftei, cum a susţinut N.A. Ursu, ci, aşa cum a argumentat Liviu Onu, este o traducere a lui Nicolae Milescu Spătarul.

Este important să precizăm că nici în *Cartea cu multe întrebări*..., din MILESCU, M., de asemenea, nu am întâlnit derivate cu sufixul *-atic (-atec)*.

Acest sufix – şi, în general, acest sistem al derivării din traducerile mitropolitului Dosoftei, cu frecvenţa şi creativitatea lui – nefiind prezent în limba *Hronografului*, este clar că traducătorul acestui text nu a putut fi mitropolitul moldovean. Argumentele filologice, pe care le-am coroborat cu cele lingvistice, aduse de-a lungul timpului, arată că, sub aspectul derivării, limba *Hronografului* este asemănătoare cu cea a cronicilor, cu a *Istoriilor* lui Herodot şi, în general, cu cea a textelor din epocă. De aceea noi susţinem în continuare că traducătorul *Hronografului* era un poliglot, un cărturar interesat să expună cât mai explicit contemporanilor informaţiile din textele pe care le-a tradus, într-o limbă care nu-şi propune să revoluţioneze sub nici un aspect limba epocii, aşa cum este cazul mitropolitului Dosoftei (Ivănescu 1989). El şi-a propus să prezinte cât mai pe înţeles cele relatate, recurgând de multe ori la locuţiuni şi expresii care astăzi sunt populare (şi, probabil, şi atunci erau răspândite). De aceea credem că traducătorul *Hronografului* era un tip de cărturar enciclopedic şi o persoană care a trăit o vreme în Constantinopol şi a văzut o seamă de locuri şi clădiri din cele povestite, dar care, atunci când a redat

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

faptele, evenimentele, chestiunile de dogmă, folosind şi termeni străini, de exemplu, sau cuvinte care i se păreau necunoscute, a apelat în numeroase rânduri la glose şi multe indicii explicative, având ca tendinţă explicitarea permanentă. Aceasta este maniera de a scrie, atunci când traduce în *Cartea cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinţei noastre* şi credem, după argumentaţia lui Liviu Onu, şi în *Istoriile* lui Herodot, a cărturarului Nicolae Milescu Spătarul.

Bibliografie şi sigle

ANON. CAR.: *Anonymus Caransebesiensis* [„Dictionarium valachico-latinum", vechi glosar român-latin], publicat de Gr. Creţu în revista „Tinerimea română", publicaţiune a Societăţii literare cu acelaşi nume, sub direcţiunea lui Gregorie G. Tocilescu, noua serie, Tipografia Corpului Didactic, volumul I, fasc. III, p. 326–380.

ANTIM, P.: Antim Ivireanul, *Predice*, făcute pe la praznice mari de... 1709–1716, publicate după manuscrisul de la 1781 cu cheltuiala Ministeriului Cultelor şi al Instrucţiunei Publice de Prof. I. Bianu, cu notiţe biografice despre Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul de P.S.S. Melchisedec, Bucureşti, 1886.

BB: *Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate*, care s-au tălmăcit dupre limba elinească, spre înţeleagerea limbii rumâneşti cu porunca prea bunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban Cantacozino Basarab Voievod şi cu îndemânarea dumnealui Costadin Brâncoveanul marele logofăt... Tipăritu-s-au... în scaunul Mitropoliei Bucureştilor... la anul 1688.

CB: *Cronici brâncoveneşti*, antologie, postfaţă, glosar şi bibliografie, de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, Minerva, 1988.

CREST.: *Crestomaţie romanică*, vol. I (*Limba română, secolul al XVI-lea*), întocmită sub conducerea lui Iorgu Iordan, Bucureşti, 1962; vol. al II-*lea* (*Limba română, secolele al XVII-lea – al XVIII-lea*), Bucureşti, 1965.

DA: *Dicţionarul limbii române*, t. I–II, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul", Imprimeria Naţională, 1913–1914.

DL 1679, DL 1683: Mitropolitul Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie 1679*. Ediţie critică de N.A. Ursu, studiu introductiv de ÎPS Teoctist, arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1980.

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

DLR: *Dicţionarul limbii române*, Serie nouă, t. VI-XIV, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965–2010.

FC: *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coordonator: Magdalena Popescu-Marin, colectivul de elaborare: Eugenia Contraş, Cristina Gherman, Finuţa Hasan, Rodica Ocheşanu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

GASTER: M. Gaster, *Chrestomaţie română*, texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI–XIX), dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar româno-francez de..., vol. I. *Introducere*, *gramatică, texte (1550–1710)*; vol. II. *Texte (1710–1830). Dialectologie, literatură populară, glosar*, Leipzig–Bucureşti, F.A. Brockhaus–Socec & Co., 1891.

HERODOT, I.: Herodot, *Istorii*, [traducere de Nicolae Spătarul], ediţie îngrijită de L. Onu şi Lucia Şapcaliu, prefaţă, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Şapcaliu, Bucureşti, Minerva, 1984.

ILRL: Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I. *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Minerva, 1971.

IST. AM.: *Istoria Americăi*... acum întâi tălmăcită în dialectul moldovenesc prin ostineala smeritului Gherasim, arhimandrit Mitropoliei Iaşului. [Traducere manuscrisă din limba franceză; t. I: copie din 1800; t. II: copie din 1795; Biblioteca Universităţii din Iaşi, cota IV–17].

LSR: [Grămăticul Staicu], *Lexicon slavo-român*. [Manuscris de pe la 1660; Biblioteca Academiei Române, cota 312].

M. COSTIN, L.: Miron Costin, *Opere*, ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

MILESCU, M.: Nicolae Spătarul Milescu, *Manual sau steaua Orientului strălucind Occidentului*, ediţie îngrijită, introducere, tabel bibliografic, text stabilit, traducerea textului latin, note şi comentarii de Traian S. Diaconescu, Iaşi, Institutul European, 1997.

MOL.: D. Puşchilă, *Molitvenicul lui Dosoftei*, în „Analele Academiei Române", seria II, t. XXXVI, 1913–1914, Memoriile secţiunii literare, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig Otto Harassowitz, Viena, Gerold & Comp., p. 1–114.

N. COSTIN, L.: Nicolae Costin, *Opere*, I. *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 şi de la 1709 la 1711*, studiu introductiv, note, comentarii, indice şi glosar de Const. S. Stoide şi I. Lăzărescu, prefaţă de G. Ivănescu, Iaşi, Junimea, 1976.

N.A.: Mitropolitul Dosoftei, *Nová adunare de istorii, începând de la faptul lumii...*, traducere de mitropolitul Dosoftei, în 1689, după

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

cronograful lui Mattheos Kigalas; păstrată în ms. 3456, Biblioteca Academiei Române.

NESTORESCU, A.: Virgil Nestorescu, *Aspecte ale formării cuvintelor în limba română veche (sec. XIV–XVI)*, în *Din viaţa cuvintelor româneşti*, Bucureşti, 2006, p. 17–64.

P: Mitropolitul Dosoftei, *Parimiile preste an, Iaşi, 1683*, ediţie critică, studiu introductiv, notă asupra ediţiei, note şi glosar de Mădălina Ungureanu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

PASCU, S.: G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Socec et Co., C. Sfetea, Pavel Suru, 1916.

PS.S.: *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII* traduse din slavoneşte, ediţiune critică de I.A. Candrea, I. *Introducere* ; II. *Textul şi glosarele*, Bucureşti, Socec et Comp., 1916 (Comisia istorică a României). [Pentru variantele paralele citate se folosesc abrevierile editorului].

PV: Mitropolitul Dosoftei, *Psaltirea în versuri 1673*, ediţie critică de N.A. Ursu, cuvânt-înainte de ÎPS Iustin Moisescu, arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1974.

VS: Mitropolitul Dosoftei, *Vieaţa şi petreacerea svinţilor*, Iaşi 1682–1686, text îngrijit, notă asupra ediţiei şi glosar de Rodica Frenţiu, Cluj, Echinox, 2002.

*

DRAGOMIR M., *An Essential Characteristic of the Derivation System from the Language of Metropolitan Dosoftei's Texts – Consequence of the Spiritual Basis of the Moldavian Scholar*, în „Limbaj şi context", nr. 2, p. 65–73, 2014.

—— *Derivate „pierdute" şi derivate menţinute în limba română – pe baza* ***Hronografului den începutul lumii*** *(ms. 3517)*, în vol. *Limba română azi* (Actele Conferinţei naţionale de filologie omonime, ediţia a X-a, Iaşi–Chişinău, 3–7 noiembrie 2006), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 95–108, 2007a.

—— ***Hronograf den începutul lumii*** *(Ms. 3517). Probleme de filologie*, Iaşi, Trinitas, 2007b.

GĂZDARU D., *Contribuţii privitoare la originea, limba şi influenţa mitropolitului Dosoftei*, în „Arhiva", XXXIV, p. 122–149, 1927.

IVĂNESCU G., *Studii de istoria limbii române literare*, ediţie îngrijită şi postfaţă de Al. Andriescu, Iaşi, Junimea, 1989.

PAMFIL C.-G., DĂNILĂ TAMBA E., *Soluţii etimologice pentru adjectivele neologice în* ***-icesc****, propuse de Dicţionarul Academiei*, în vol. *Cultură şi identitate românească Tendinţe actuale şi reflectarea lor în*

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)

diaspora, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 191–202, 2013.

PHILIPPIDE A., *Istoria limbii române*, ediţie critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminiţa Botoşineanu, Iaşi, Polirom, 2011.

—— *Opere alese*, editate de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv şi comentarii de G. Ivănescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1984.

SĂCRIERU DRAGOMIR M., *Calcurile de structură în* ***Hronograful den începutul lumii*** *(ms. 3517) ca argument în identificarea traducătorului*, în vol. *Limba română – stadiul actual al cercetării* (Actele celui de al 6-lea Colocviu al Catedrei de limba română, 29–30 noiembrie 2006), Editura Universităţii din Bucureşti, p. 665–675, 2007.

URSU N.A., *Paternitatea cronografului numit „tip Danovici"*, în „Cronica", ianuarie, p. 12–13, 2003.

BDD-V4932 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:10:39 UTC)